

РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКА ВІЙНА: СУЧАСНІ ТА ІСТОРИЧНІ КОНТЕКСТИ, КОМПАРАТИВНІ РЕТРОСПЕКЦІЇ, ПОВСЯКДЕННІ ПРАКТИКИ

<https://doi.org/10.15407/uhj2025.04.005>
УДК 94(477)“2014/2025”:355.01(470+477):272(456.31)

Геннадій НАДТОКА

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії,
Київський столичний університет ім. Бориса Грінченка (Київ, Україна)
h.nadtoka@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6479-5469>

Інна ГОРПИНЧЕНКО

кандидатка історичних наук,
доцентка кафедри всесвітньої історії,
Київський столичний університет ім. Бориса Грінченка (Київ, Україна)
i.horpychenko@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5501-1669>

ВАТИКАН У ЙОГО СТАВЛЕННІ ДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ: ІСТОРИЧНЕ ПІДҐРУНТЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Мета — на основі комплексного аналізу джерел і літератури з'ясувати сутність та історично обумовлену тяглість політики Ватикану щодо російсько-української війни. **Методологічна основа.** Автори реалізують концепцію методологічного синтезу, тобто логічного поєднання інструментальних здобутків відомих наукових шкіл. Задіяно, зокрема, цивілізаційний, антропологічний, ментальний підходи, загальнонаукові й історичні методи. **Наукова новизна.** Вперше комплексно представлено позицію Святого престолу в його ставленні до російсько-української війни, а звернення до глибшої історії сприяло відтворенню політичної

Цитування: Надтока Г., Горпинченко І. Ватикан у його ставленні до російсько-української війни: історичне підґрунтя та сучасність. *Український історичний журнал*. 2025. № 4 (583). С. 5—21. <https://doi.org/10.15407/uhj2025.04.005>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ISSN 0130-5247. Український історичний журнал. 2025. № 4 (583)

реакції понтифіків на війни від середини XIX ст. до нашого часу. **Висновки.** В контексті історичної, історіософської, політологічної методології представлено еволюцію засобів впливу Ватикану на війни взагалі та на російсько-українську (від 2014 р.) зокрема. З'ясовано, що зовнішньополітична концепція Апостольської столиці у воєнному сегменті зазнала суттєвої трансформації впродовж модерної доби — з середини XIX ст. до сьогодення. Рівні причетності до запобігання чи врегулювання збройних конфліктів включали на різних етапах політику засудження воєн, вербального співчуття їх жертвам, а пізніше дієвої безпосередньої участі гуманітарними засобами, а також дипломатичним тиском і посередництвом у мирних переговорах. При цьому Ватикан уникав ідентифікації характеру війни та прямого визнання й засудження країни-агресорки, залишаючи за собою поле для впливу на ініціаторів воєн. Складовою представлено матеріалу виступає характеристика взаємин Ватикану з Російською православною, Українською православною Московського патріархату і Православною церквою України. Відзначено, зокрема, взаємодію РПЦ з державним апаратом РФ у контексті поєднання зусиль, спрямованих на реалізацію агресії проти України. Характеризуючи політику щодо війни папи Франциска, констатується факт використання ним значного арсеналу засобів впливу та дотримання модерної ватиканської традиції визнання справедливими національно-визвольних воєн. Серед історичних уроків політики Ватикану щодо війни відзначається неприйнятність будь-яких його спроб уникати ідентифікації агресора та відмови від з'ясування геополітичних причин конфлікту.

Ключові слова: *війна Росії проти України, Ватикан, римо-католицька церква, Московський патріархат, Православна церква України, дипломатія, гуманітарні акції.*

Попри мізерні площу та кількість населення, Ватикан¹ — одна з найавторитетніших країн сучасного світу, яка втілює у собі не тільки й не стільки державну, як церковну владу. Таке поєднання «Божого та кесаревого», з одного боку, вступає в певну суперечність із відповідним євангельським догматом, але з іншого, — дає подвійний інструментарій у здійсненні зовнішньої політики. Крім того, суверенний статус Ватикану створює надійне підґрунтя для збереження самостійності Апостольської столиці у церковних і державних справах, тобто повноцінної суб'єктності.

Ставлення Ватикану до російсько-української війни має в певному розумінні цивілізаційний вимір. Адже йдеться як про перманентний рух нашої країни до європейського ціннісного ареалу, так і про утвердження євразійської ідентичності нинішньої Росії з її архаїчною теорією «триєдиного російського народу». По суті війна відбувається в ідеологічних площинах, умовно розділених на світську та релігійно-культурну. Перша пов'язана зі спробами Москви реставрувати імперію в історично «оптимальних» масштабах; друга — з намаганнями Російської православної церкви максимально запровадити концепцію «російського світу» («русского мира»). З огляду на зазначене видається важливим з'ясування позицій Ватикану щодо оцінки закономірностей, характеру російсько-української війни, а також способів практичного впливу на її хід. Хронологічні межі статті охоплюють як період російської агресії проти України (з 2014 р.), упродовж якого викрива-

¹ Щодо подій до 1929 р., коли в результаті системи договорів між Італією та Святим престолом останній набув прав суверенної держави, ця назва використовується умовно — як позначення резиденції римських пап.

лізовувалася відповідна політика Святого престолу, так і, водночас, для повноцінного з'ясування історичних передумов цієї політики та об'єктивної обумовленості її нинішньої моделі, доцільним буде звернення до історії зовнішньополітичної діяльності Апостольської столиці від середини XIX ст.

В умовах, коли історичні процеси тривають, важливою особливістю історіографії традиційно виступає домінування науково-публіцистичної літератури та поступове «прирощення» знань у науковій. З огляду на багатогранність теми доречно визначити основні концептуальні підходи. Так, офіційна ватиканська ідеалістична концепція, яка сформувалася в контексті католицького догмату непогрішимості римських пап, визнає власну політику щодо воєн узагалі та російсько-української зокрема історично обумовленою, об'єктивною й цілісною [1—2]. Російська концептуальна оцінка заявлених історичних процесів формується переважно на засадах радянської антизахідної ідеології, розглядаючи Ватикан як ворожу політико-церковну інституцію, побіжно причетну до «розпалювання війни». Квінтесенцією тлумачення агресії проти України послужили для Кремля висновки В. Ільїна про те, що мирне життя — це «бич для Росії», це свідчить про її «згасання» [3, с. 762]. Натомість концепція «російського світу» відтворює культурно-релігійний образ відродження імперії в результаті війни [4]. Російські автори, які зосереджуються, зокрема, на миротворчій діяльності Святого престолу, старанно уникають теми рефлексій Ватикану на агресію РФ проти України [5, с. 217—237]. Західна ліберальна концепція розглядає Апостольську столицю як важливий фактор у зусиллях щодо запобігання та припинення поточних воєнних конфліктів. При цьому напад Росії на Україну тлумачиться як неспровокований і зумовлений винятково геополітичними інтересами Москви [6—7]. Українські ватиканознавці дотримуються концепції політичного реалізму. Системне бачення ставлення Ватикану до війни перебуває на стадії формування та переважно рефлексивне. При цьому Святий престол розглядається як один із потужних геополітичних і георелігійних акторів модерної доби, чий миротворчий потенціал залишається обмежено реалізованим [8—9]. Широкий спектр досліджень включає в тому числі взаємини між папою та московським патріархом у контексті війни [10]. Екзистенційний вияв війни представлений думками Ф. Шандора, котрий стверджує, що вона символізує зіткнення двох філософій — «західноєвропейської та східнокитайської»².

Ставлення християнства до війни надзвичайно суперечливе й навіть парадоксальне. З одного боку, воно не може відповідати злом на зло, все, що пов'язане з насиллям, сприймається як хибно спрямована свобода. З іншого боку, за Біблією, Христос приніс «не мир, але меч», що символізує необхідність поборення сил зла силами добра. Як на цій за зовнішніми ознаками розколотій ідеологічній платформі мають діяти церкви? Якою буде оптимальна модель поведінки церкви, щоб вона при цьому не втрачала опори на богословські постулати?

² «Ця війна — це також і протистояння філософій» — молодший сержант ЗСУ. URL: <https://hromadske.radio/podcasts/my-ie-buly-y-budem-informatsiynny-maraton/tsia-viynatse-takozh-i-protystoiannia-filosofiy-molodshyy-serzhant-zsu>

Будь-яка церква стоїть перед дилемою руху у споглядальний бік релігії або ж у діяльний. Послідовні прихильники католицизму відмежовують себе від надмірної споглядальності, властивій східному християнству. Натомість західному відгалуженню важлива догма в її втіленні у життя, в її утвердженні діяльністю [11, с. 46].

Для обґрунтування дієвої реакції церкви на воєнний конфлікт має вагу визначення цієї інституцією ключового критерію в оцінці. Ще у працях Платона, які згодом стануть одним із потужних джерел християнського вчення, знаходимо тезу про те, що в розумінні війни й миру найважливішими поняттями виступають справедливість, яка породжує добро, та несправедливість, що породжує зло. Серед глибинних причин воєн філософ називав обман, утиски, позбавлення власника його майна тощо. Мислитель задавався також питанням: «чи з тим треба вступати у протиборство, з ким вигідніше?» [12, с. 14—16, 23, 27].

У певному розумінні поворот Апостольської столиці до визнання справедливості визвольних воєн розпочався за понтифікату Григорія XVI (1831—1846 рр.), котрий засудив усі форми рабства та відмовився від власної критичної оцінки Листопадового повстання 1830—1831 рр., гаслом якого було відновлення польської державності та католицького віросповідання³.

В умовах поступового зростання популярності ліберальних ідей загострювалось і питання «захисту пригноблених народів». Масштабне Січневе повстання 1863—1864 рр., після придушення якого відбувалося одержавлення церкви, закриття католицьких монастирів, викликало бурхливу реакцію. Пій IX (1846—1878 рр.) розірвав дипломатичні відносини з Росією, тож у 1866—1894 рр. при Святому престолі не було російського представника [13, с. 83]. Лише 1901 р. папа Лев XIII (1878—1903 рр.) висвятив єпископа Клопотовського на римо-католицького митрополита в Росії⁴. Це стало ознакою поновлення діалогу. Найбільш відомий цей понтифік виданням у 1891 р. енцикліки «*Regum novarum*», якою започатковано формування соціальної доктрини католицизму. Документ містив заклик до союзу церкви й держави, в тому числі в міжнародних справах.

Новаторством для того часу можна вважати і причетність Лева XIII до вирішення нагальних політичних проблем, пов'язаних із російсько-турецькою війною 1877—1878 рр., яка точилася на Балканах. У той час активно викристалізовувалася східна політика Ватикану. За повідомленнями російської дипломатичної місії, Апостольська столиця всіляко демонструвала підтримку далекосяжних домагань Санкт-Петербурга в південнослов'янському регіоні, незважаючи на їх неприховано імперський характер. При цьому відкрито співчувала поневоленим турками християнським балканським народам. Означена політика Римської курії продовжилася й на етапі формування військово-політичних блоків європейських держав — Троїстого союзу та Антанти [14, с. 41—42].

³ Як народи Східної Європи намагалися цивілізувати один одного: Розмова з польською історикинею Е. Квечінською. *Снільне Commons*. 15.10.2024. URL: <https://commons.com.ua/ru/civilizacijni-misiyi/>

⁴ Санкт-Петербургские ведомости. 1901. 12 (25) апреля.

Епоху, що передувала Великій війні, завершив понтифікат Пія Х (1903—1914 рр.). Цей папа ввійшов в історію як реформатор курії (й, серед іншого, засновник українського екзархату у Вінніпегу). Напередодні Першої світової він звернувся з посланням до очільників держав і до народів, закликавши не допустити війни⁵.

У 1914—1918 рр. національно-визвольні процеси в Європі прискорилися, увінчавшись розпадом Австро-Угорської, Німецької, Російської, Османської імперій, утворенням нових держав. Ключовою цивілізаційною особливістю європейського та євразійського простору у ХХ ст. стало протистояння двох ідеологій — лібералізму й тоталітаризму (в його комуністичній і фашистсько-нацистській модифікаціях). Зміст епохи визначав поведінку Римської курії у системі тогочасних воєнно-політичних процесів.

В енцикліці «*Ad beatissimi Apostolorum*» папа Бенедикт XV (1914—1922 рр.) наполегливо закликав до миру. Серед запропонованих способів припинення війни були переговори та одночасне згортання бойових дій і роззброєння. Причому ще на початку конфлікту він виступив ініціатором різдвяного перемир'я між німецькими та британськими військами. Втім після цього «даремне кровопролиття» відновилося⁶. Оскільки Перша світова не мала релігійного забарвлення (адже з обох сторін фронту були християни), ця обставина спонукала понтифіка до миротворчості на засадах «досконалого нейтралітету»⁷. Показовою стала діяльність Бенедикта XV у царині захисту інтересів новопосталих держав. Він, зокрема, активно сприяв установленню дипломатичних відносин з Українською Народною Республікою. Було узгоджено кандидатуру посла при папському престолі — ним став М. Тишкевич, котрий у травні 1919 р. зустрівся з понтифіком. Українська місія діяла в Апостольській столиці до 1920 р. [15, с. 170—171].

У період між двома світовими війнами, на який припав понтифікат Пія ХІ (1922—1939 рр.), Ватикан демонстрував розуміння небезпеки для миру, що походила від комуністичного, фашистських і нацистського режимів. Однак початкові сподівання на миротворчу співпрацю з німецьким урядом, надії на укладений із А. Гітлером у 1933 р. конкордат швидко розвіялися. Вже 1937 р. в папській енцикліці «*Mit brennender Sorge*» засуджувалася дискримінація за расовою, політичною, конфесійною ознаками. Тоді ж нацисти розірвали договір зі Святим престолом. Помітним антивоєнним кроком став дипломатичний демарш у травні 1938 р., коли на знак протесту проти візиту А. Гітлера до Італії та його переговорів із Б. Муссоліні папа тимчасово виїхав із Рима. У цьому ж ланцюжку подій тогорічне звернення понтифіка до очільників Німеччини, Італії, Великобританії, Франції з пропозицією розпочати переговорний процес, завершивши його справедливими домовленостями [16, с. 7].

⁵ Святий Пій Х, патрон нашого Братства. URL: <https://piusx.org.ua/main/fsspx-st-Pius-X.php>

⁶ Бенедикт XV і «даремне кровопролиття» Першої світової війни. URL: <https://rkc.org.ua/blog/2022/08/12/benedykt-xv-i-daremne-krovoprolyttya-pershoyi-svitovoyi-vijny/>

⁷ о. Фостик П. 100 років тому 22 січня 1922 року у Ватикані (Італія) помер Бенедикт XV, 258-й Папа Римський (1914—1922). URL: <https://cerkiew.net.pl/inne-informacje/100-rokiv-tomu-22-sichnia-1922-roku-u-vatikani-i/>

Під час Другої світової війни, зважаючи на її масштаби, реальну небезпеку перетворення Апостольської столиці на об'єкт агресії та пов'язану з цим втрату дипломатичних інструментів впливу на хід подій, папа Пій XII (1939—1958 рр.) проголосив нейтралітет Ватикану й послідовно дотримувався його впродовж конфлікту. За тиждень до німецького вторгнення в Польщу понтифік звернувся з посланням до керівників держав і до народів світу зі словами: «Ніщо не втрачається з миром, усе можна втратити з війною»⁸. Надіслане телеграфом папське співчуття очільникам країн Бенілюксу через окупацію їх агресором вплинуло не тільки на громадськість. Б. Муссоліні тоді, наприклад, погрожував зруйнувати Ватикан [16, с. 16]. Закликаючи у черговий раз до миру у своєму різдвяному посланні 1941 р., Пій XII ініціював розгортання масштабної гуманітарної акції з допомоги постраждалому цивільному населенню. Однак стійке мовчання щодо масового знищення нацистами єврейського населення породило навіть прізвисько «папа Гітлера». Відповідаючи на заклики відкрито засудити нарешті Голокост, понтифік застерігав: «Усі наші публічні висловлювання повинні бути ретельно зваженими в інтересах жертв, щоб ми не погіршили їхнього становища»⁹.

Понтифікат Іоанна XXIII (1958—1963 рр.) припав на час розгортання у світі «холодної війни», а також на оголошену ним політику «аджорнаменто», тобто нову стадію модернізації церкви й наближення її до сучасності. Продовжуючи лінію свого попередника, який спирався на партнерство з країнами Заходу, зокрема вітав створення Європейського економічного співтовариства як протизвагу радянським військовим (Варшавський договір) та економічним (Рада економічної взаємодопомоги) союзам, папа започаткував діалог із СРСР. Практичним досягненням стала його активна участь у врегулюванні радянсько-американської Карибської кризи 1962 р. Здійснюючи дипломатичні контакти з Москвою й Вашингтоном, понтифік суттєво посприяв переговорному процесу і зменшенню рівня напруги. Цю його роль оцінили як М. Хрущов, так і Дж. Кеннеді. Зокрема перший надіслав папі лист подяку [17, с. 157—158]. Іоанн XXIII зробив також внесок у розробку теорії міжнародних відносин. Його енцикліка 1963 р. «*Pacem in terris*» містила бажані принципи взаємин. Серед них рівність, «субсидіарність» (допомога більш розвинутих держав менш розвинутих), правда, справедливість, свобода вибору, загальне благо та, зокрема, запобігання війнам.

У схожих умовах розгорталася зовнішньополітична діяльність Ватикану за понтифікату Павла VI (1963—1978 рр.), який зберігав відданість ліберальним цінностям, зокрема мирному співіснуванню держав із різним соціальним устроєм. В енцикліці 1967 р. «*Populorum progressio*» стверджувалася екуменічна й водночас космополітична ідея закономірності руху людства до «ефективної світової влади». Її опертям мали стати «всесвітня братерська любов», церковна єдність,

⁸ о. Коцур Т. Пій XII, початок Другої світової війни і непочутий заклик схаменутися. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/pope/news/2022-09/papa-pij-xii-i-pochatok-drugoji-svitovoji-vijny.html>

⁹ Мерц О. Пій XII і Друга світова війна: чому мовчав Папа? URL: <https://www.verbum.com.ua/04/2020/fruits-of-silence/pius-xii-and-wwii/>

мир і справедливість. Складним випробуванням для Апостольської столиці стала війна у В'єтнамі 1959—1975 рр. Після перемоги комуністів Ватикан призупинив відносини з цією країною (деякі контакти відбувалися у формі візитів церковних і світських діячів). Нормалізація відбулася лише 2007 р.¹⁰

Плани Іоанна Павла І, який очолював католицьку церкву впродовж лише 33 днів у 1978 р., стосувалися «заохочення миру й соціальної справедливості у світі» та згодом перейшли до ідеологічного арсеналу його наступника Іоанна Павла ІІ (1978—2005 рр.). Поляк за національністю, він мав ґрунтовні знання щодо Центрально-Східноєвропейського регіону. Його успішна дипломатична діяльність під час кризи 1970—1980-х рр. у ПНР була забезпечена безперервним діалогом з обома сторонами — комуністичною владою й опозиційною профспілкою «Солідарність». Такий підхід дозволив уникнути розколу католицької церкви в Польщі та введення у цю країну радянських військ. Загалом східна політика Ватикану тоді орієнтувалася не на протистояння радянському режиму, а на його трансформацію у громадянське суспільство. У статусі «посланця миру» понтифік брав дієву участь у припиненні воєнних конфліктів на Близькому та Середньому Сході. Зокрема напередодні вторгнення в Ірак очолюваних США коаліційних сил і початку довголітньої війни у цій країні 2003—2011 рр. папа відправив своїх посланців у Багдад та Вашингтон. Утім через гостроту суперечностей запобігти бойовим діям тоді так і не вдалося. Натомість Ватикан зумів організувати діяльність католицької місії в контрольованому радянськими військами Афганістані, що функціонувала на території італійського посольства в Кабулі. Крім того, Святий престол набув нового ідеологічно наступального досвіду, коли підтримав американські бомбардування Афганістану у відповідь на теракт, здійснений «Аль-Каїдою» 11 жовтня 2001 р. При цьому Апостольська столиця апелювала до визнаного міжнародним співтовариством права на законну оборону, не застосовуючи насилля проти цивільних¹¹. Належить згадати також, що в рамках своєї східної політики Іоанн Павло ІІ підтримав концепцію без'ядерного статусу України.

Німець за національністю та консерватор за світоглядом Бенедикт XVI (2005—2013 рр.) вбачав небезпеку в потенційному зіткненні ісламської і християнської цивілізацій. Піддаючи критиці войовничий сегмент ісламу, зокрема догмат «священної війни», папа закликав робити ставку не на зброю, а на політичний та культурний діалог. Автор трьох енциклік, у тому числі «*Spe salvi*», він стверджував, що навіть у війнах і конфліктах належить зберігати надію, яка дозволяє витерпіти мучеництво.

Отже проблеми війни й миру залишалися домінантними в діяльності римських пап із середини ХІХ ст. та до нашого часу. Аналіз засобів впливу Ватикану на воєнну політику переважно європейських держав свідчить про відсутність певного алгоритму в діях і посланнях очільників католицької церкви. Виокремлюється набір універсальних миротворчих акцій, серед яких:

- християнська молитва за мир, традиційне богослужіння (меса);

¹⁰ Святий Престол і В'єтнам на шляху до повної нормалізації відносин. URL: <https://catholicnews.org.ua/svyatyi-prestol-i-vyetnam-na-shlyakhu-do-povnoyi-normalizats/>

¹¹ Ватикан підтримує бомбардування Афганістану. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2001/10/12/2984382/>

- послання й заклики до мирного врегулювання конфліктів;
- визнання справедливими національно-визвольних воєн (установлення дипломатичних відносин з Українською Народною Республікою 1919 р.);
- визнання справедливими воєн із правом на законну оборону (американське бомбардування Афганістану у відповідь на теракт 2001 р.);
- налагодження діалогу між сторонами (польська криза 1970—1980-х рр.);
- посередницька діяльність (Карибська криза 1962 р.);
- призупинення (замороження) дипломатичних відносин із країною, де утвердився комуністичний режим (В'єтнам 1975 р.);
- розрив дипломатичних відносин (із Російською імперією 1866 р.);
- політика умиротворення (конкордат із гітлерівською Німеччиною 1933 р.);
- дипломатичний демарш (виїзд понтифіка з папської резиденції на час візиту до Італії А. Гітлера в 1938 р.);
- проголошення нейтралітету Святого престолу у ході обох світових воєн (1914, 1939 рр.);
- номінальне союзництво / партнерство Ватикану з країнами, що ввійшли до одного з військово-політичних блоків, надання ідеологічної підтримки (Антанта 1907 р.);
- гуманітарно-допомогові акції;
- розробка оновлених принципів міжнародних відносин (1963 р.).

Кожен із цих заходів застосовувався ситуативно, під впливом обставин, а абсолютна більшість їх мали миротворчий дипломатичний характер і доповнювалися традиційною гуманітарною складовою. Найбільш радикальними спробами впливу було замороження чи розрив дипломатичних відносин, визнання права на законну оборону та ідеологічна підтримка оборонних зусиль. Водночас, за окремими винятками, римські папи послідовно уникали визначення характеру воєн та персоніфікації агресора.

На період війни Росії проти України припав понтифікат вихідця з Аргентини Франциска (2013—2025 рр.), котрий став першим в історії папою, що належав до ордену єзуїтів. Не в останню чергу характер майбутнього очільника католицької церкви сформувався під впливом його вчителя з українського діаспорного середовища, пізніше долученого до лику блаженних, о. Степана Чміля¹².

Складність миротворчої місії Ватикану щодо російсько-української війни пов'язана передусім із необхідністю досягнення її феномена. Важливо було зрозуміти помилковість популярної серед частини європейського, зокрема й наукового, середовища думки про її невмотивованість. Понтифік від початку задіяв інституційний дипломатичний потенціал. Питаннями війни та миру опікувалися державний секретар Апостольської столиці кардинал П. Паролін, секретар щодо відносин із державами архієпископ П.Р. Галлагер, керівник спеціальної місії кардинал М. Дзуппі. Святий престол має посольства як у Києві, так і в Москві.

¹² УТКЦ: новий Папа — вихованець українського священика. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/entertainment/2013/03/130314_pope_ugkc_ko

Ідеологічні основи відносин України й Росії з Ватиканом формувалися, зокрема, у ході візитів найвищого рівня. Так, від 2014 р. на чотири візити президентів України до Апостольської столиці Москва відповіла двома. Показово також, що 2001 р. папа здійснив офіційну поїздку в Україну, тоді як відвідання Росії було відкладене.

На формування системної політики Ватикану щодо російсько-української війни впливали політичні групи. Найперше офіційна, очолювана папою Франциском, яка охоплювала переважну більшість високопоставлених представників Святого престолу. В її основі лежала формула налаштованості на діалог, дипломатію й «пастирську опіку страждених». Так, П.Р. Галлагер назвав хибною російську тезу про те, що війна — це «спосіб виживання Росії», а відкрите вторгнення в Україну в лютому 2022 р. він охарактеризував як жахливе та безпідставне. «Тут і повсюди, — заявив він, — ми будемо захищати суверенітет і територіальну цілісність України»¹³.

Однією з ключових фігур серед політиків із папської групи інтересів став кардинал М. Дзуппі, призначений на початку 2023 р. спеціальним представником Ватикану в рамках місії «мир — полонені — діти». Він здійснив візити до столиць України, РФ, США, КНР, однак згоди на посередництво в переговорах, зокрема від Києва, не отримав. Акцент залишився на гуманітарних акціях [18]. Українську сторону, зокрема, не влаштовували зв'язки М. Дзуппі з релігійною благодійницькою Спільнотою св. Егидія, чії представники під прикриттям пацифізму нерідко озвучували проросійські ідеї, наполягаючи, наприклад, на проголошенні Києва «відкритим містом», залишеним завойовнику, але збереженим від руйнації. Також ідеться про несприйняття Києвом властивої Ватикану теорії про морально рівноцінні сторони війни [19].

Друга група інтересів латентна, неінституціалізована, опозиційна. Її ключовий представник — державний секретар Ватикану П. Паролін, головною розбіжністю в поглядах котрого з папою стало несприйняття притаманних ордену єзуїтів месіанських пріоритетів¹⁴. При цьому П. Паролін своєрідно доповнює папське бачення війни та миру, висловлюючись точніше й більш радикально. Очільник ватиканського уряду прямо засуджує російську агресію проти України. На Всеукраїнській раді церков та релігійних організацій у 2016 р. він назвав українців «народом-мучеником» і закликав росіян «просити в українців вибачення та спільно служити в ім'я людини»¹⁵. Відтворюючи властиву Ватикану оцінку війни, П. Паролін солідаризується з висновками лідерів більшості країн Євросоюзу про небезпеку її «ескалації».

Відкрито опозиційна й загалом проросійська третя група мала сильні позиції у Ватикані до лютого 2022 р., але з початком повномасштабної війни, за визнанням

¹³ Галлагер: Ми підтримуємо суверенітет і територіальну цілісність України. URL: <https://www.vaticannews.va/uk/vatican-city/news/2023-02/arhyepyskop-gallagher-my-pidtrymuemo-suverenitet-ukrayiny.html>

¹⁴ Ватикан боїться ескалації через дозволи Україні бити по Росії західною зброєю. URL: https://lb.ua/society/2024/05/31/616243_vatikan_boitsya_eskalatsii_cherez.htm

¹⁵ Держсекретар Ватикану назвав українців народом-мучеником. URL: https://lb.ua/society/2016/06/20/338285_gossekreter_vatikana_nazval.html

українського дипломата А. Юраша, «потрапила в певну ізоляцію»¹⁶. Стурбованість росіян таким розвитком подій В. Чалий пов'язує не тільки з геополітичними втратами Росії через розв'язану нею війну, але й з імовірними фінансовими операціями, зокрема вкладками в Банку Ватикану¹⁷. Загалом у прагненні виправити ситуацію новий посол РФ у Ватикані І. Солтановський зайняв компліментарну позицію щодо Святого престолу, заявивши, що він «хоче миру для Росії та України»¹⁸. Підтвердженням проросійських настроїв частини ієрархів стала діяльність архієпископа К.М. Вігано — колишнього апостольського нунція у США, звинуваченого в розколі та відлученого від церкви у 2024 р. Відомо, що в одному зі своїх листів він засудив «намагання країн Заходу» «маргіналізувати Росію», натомість закликавши будувати з нею союз «заради реконструкції християнської цивілізації». Крім того, К.М. Вігано виправдовував дії Кремля та повторював твердження російської пропаганди щодо України [18]. Апостольський нунцій у Москві упродовж 2002—2010 рр. кардинал А. Менніні причини війни пояснює тим, що на 2022 р. Київ нібито був надто близьким до вступу в НАТО, натомість Росія, чи то царська, чи то комуністична, чи то нинішня, завжди розуміла свою безпеку через «отримання нових фізичних просторів» [18]. Причому ігнорується той факт, що Україна стала об'єктом агресії ще 2014 р., перебуваючи на той момент у позаблоковому статусі. І все ж, попри певні політичні диференціації, в питаннях війни антиукраїнський дискурс вочевидь відсутній. Натомість переважає емпатія до українців, налаштованість Святого престолу на активізацію свого миротворчого потенціалу.

У цьому контексті важливе місце належить діалогу з Російською православною, Українською православною Московського патріархату та Православною церквою України з питань, що стосуються війни. За результатами соціологічних опитувань¹⁹ православні конфесії в Україні й Росії охоплюють більшість населення — відповідно 55,4 % та 66 %, питома вага римо-католиків становить 1 % і 0,5 %. Ця обставина, а також домінуюча роль східного християнства в розбудові традиційних культур, попри фундаментальні відмінності між народами, дають підстави частині дослідників трактувати російсько-українську війну як протистояння православних держав.

Особливістю конфесійної ситуації в Україні залишається, зокрема, розкол православ'я, що негативно впливає на ідеологічне протиборство з Росією. Саме під час

¹⁶ Андрій Юраш, посол України у Ватикані: Найсерйознішим жестом Папи була відмова від зустрічі із патріархом Кирилом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3666418-andrij-uras-posol-ukraini-u-vatikani.html>

¹⁷ Росія тримає гроші у Ватикані. Це давно не секрет — Валерій Чалий. URL: https://www.youtube.com/watch?v=YS-_E2IV3d8

¹⁸ Посол РФ: Ватикан хочет мира для России и Украины. URL: <https://www.aa.com.tr/ru/мир/посол-рф-ватикан-хочет-мира-для-россии-и-украины/3136903>

¹⁹ Релігійна самоідентифікація українців, ставлення до створення єдиної православної церкви та до закону про заборону окремих релігійних організацій. URL: <https://kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&cid=1443&page=1>; На Росії стало на 13 мільйонів менше православних. URL: https://risu.ua/u-rosiyi-stalo-na-13-miljoniv-menshe-pravoslavnih_n146993

війни рельєфніше постає організаційно-духовний зв'язок УПЦ з Москвою. Водночас 2019 р. відроджено автокефалію української церкви у складі Вселенського патріархату. Ватикан жодним чином не втручається в міжправославні взаємини, приймаючи реалії.

Проте міжнародне визнання Православної церкви України як ключової конфесії не завершено. Ця відносно молода інституція, скажімо, не брала участі в ініційованій католицькою Спільнотою св. Егидія міжрелігійній зустрічі восени 2022 р. під назвою «Заклик до миру». Крім папи Франциска до роботи пацифістського форуму долучилися представники Вселенського та Московського патріархатів, а також УПЦ МП²⁰.

У тісному союзі з державою російська церква виконує функцію головного мотиватора війни проти України, свідченням чого стало формування й активне поширення на пострадянському просторі новітньої імперської ідеології «російського світу». Проте Ватикан у питаннях, пов'язаних із Росією, перебуває в полоні ілюзій. Зокрема в поглибленні зв'язків із РПЦ убачається перспектива спільної участі в екуменічному русі. Натомість відомо, що з початку XX ст. ставлення російського духовенства до цього руху не змінилося. Як писав свого часу релігійний філософ С. Булгаков, у Росії залишається прагнення «оправославити весь християнський світ», і він не вбачав у цьому жодних ознак «церковного імперіалізму» [20, с. 227].

На першому етапі війни (2014—2022 рр.) РПЦ ще вдавалася до прикриття своїх агресивних устремлінь. Так, під час зустрічі в Гавані в лютому 2016 р. папа Франциск і патріарх Кирило як «брати у християнській вірі» підписали спільну декларацію. Було заявлено про необхідність міжцерковного діалогу, викриття злочинів війни, євангелізацію. Підписанти також закликали церкви в Україні утриматися від протистояння²¹. Натомість під час повномасштабної війни (від 2022 р.) риторика церковних очільників набула максимальної жорсткості. Так, спілкуючись по відеозв'язку у 2022 р. Франциск порадив Кирилові використовувати у своїй діяльності «мову Ісуса, а не мову політики»²².

Апофеозом войовничості московського патріарха стала радикалізація створеного ним у 1993 р. Всесвітнього російського народного собору. У квітні 2024 р. він ухвалив документ під назвою «Сьогодення та майбутнє російського світу». Війна проти України («спеціальна воєнна операція») потрактована тут «новим етапом національно-визвольної боротьби російського народу» проти «злочинного київського режиму» та «колективного Заходу». Очільник російської церкви тлумачить її як «священну війну», де російський народ «захищає єдиний духовний простір святої Русі», виконує «місію протидії Заходу», охопленому «сатанізмом».

²⁰ І це вони називають миром. Плани Спільноти святого Егидія задля припинення війни в Україні під оплески Москви. URL: https://risu.ua/i-ce-voni-nazivayut-mirom-plani-spilnoti-svyatogo-egidiya-zadlya-privinennya-vijni-v-ukrayini-pid-opleski-moskvi_n140654

²¹ Спільна декларація Папи Франциска і Кирила, Патріарха Московського і всієї Русі. URL: <https://credo.pro/2016/02/151894>

²² Позиція Католицької церкви щодо війни РФ проти України. URL: <https://culture.voice-crimea.com.ua/uk/pozytsiia-katolytskoi-tserkvy-shchodo-vijny-rf-proty-ukrainy/>

Отже війна прискорила налагодження міжконфесійного діалогу по лінії Ватикан — РПЦ. Однак Московський патріархат перевів його у конфронтаційне русло, блокуючи при цьому процес утвердження національно орієнтованої православної церкви не тільки в Україні, але й за її межами.

Аналіз спрямованих до суспільства промов, звернень, закликів Франциска актуалізує питання наявності в його ідеологічному арсеналі відносно цілісного бачення російсько-української війни. Така папська концепція, якщо прийняти ту обставину, що її складові представлені в розпорошеному вигляді й у різних джерелах, усе ж існує як початкова система / набір алгоритмів у відповідях на воєнні виклики. Ставка на дипломатію як «м'яку силу» обрана оптимальним інструментом політики. Але понтифік повсякчас вимагав від свого оточення саме превентивної дипломатії, оскільки запобігти війні легше, ніж зупинити її. Його політичні кроки загалом засвідчують несприйняття «реальної політики», коли так звані «великі держави» можуть жертвувати інтересами «малих», на власний розсуд облаштовуючи світ. Більш властивою Ватикану видається теорія політичного ідеалізму чи романтизму, згідно з якою акторами міжнародної політики мають бути не тільки держави, але й громадські інституції (в тому числі церква); за умови дієвості міжнародного права «великі» та «малі» держави можуть бути рівноправними; в основі світопорядку лежить пріоритет загальнолюдських цінностей; світове співтовариство здатне врегулювати конфлікти мирним шляхом; потреба в колективній безпеці й добровільному роззброєнні.

Але навіть діючи за оптимістичними постулатами теорії політичного ідеалізму та керуючись положеннями соціальної доктрини церкви, дипломатія Ватикану зберігала свій міжнародний вплив і статус однієї з найбільш гнучких у світі. У цьому контексті показові висловлювання понтифіка щодо війни, які подеколи видаються аж надто суперечливими.

Так, засуджуючи жорстоку, абсурдну, особливо після початку відкритого російського вторгнення війну, Франциск закликав до діалогу, примирення та деокупації українських територій. Водночас він висловив думку про те, що на поточний момент (ішлося про травень 2023 р.) Київ не дуже-то мріє про мирні переговори з Росією, оскільки, мовляв, разом із західними союзниками країна «має дуже велику силу»²³. Явна односторонність цього папського висновку розкривається стратегічним задумом Росії, кінцевий результат якого — не перемовини, а ліквідація української державності.

Хибними видаються пояснення Франциском причин війни. Зокрема про «торгівлю зброєю», від чого нібито «виграють передусім її виробники». Продавати озброєння й водночас виступати за мир, на його думку, «лицемірство» [18]. Причому автор цих тверджень унікав аналітичного розбору фундаментальних причин агресії Росії проти України в контексті геополітики та георелігії, що наближало б до розуміння природи досліджуваного явища. До того ж оцінюючи

²³ Папа Римський каже, що «деокупація України є політичною проблемою». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-papa-rymskyu-frantsysk-deokupatsiya-viyina/32429563.html>

масштаби російсько-українського протистояння й акцентуючи на понятті «війна» в контексті нагальності її припинення²⁴, понтифік використовував як синонімічні терміни «конфлікт» і «важка делікатна ситуація»²⁵.

Значний резонанс в Україні та світі викликали злочини, вчинені російською армією в Бучі на Київщині 2022 р. Франциск засудив убивства мирного населення. Проте невдовзі у відеозверненні до Всеросійського зібрання католицької молоді він прославляв імперську історію Росії, закликаючи аудиторію бути «гідними спадкоємцями» «тієї імперії... великої культури та великої людяності»²⁶. Панегірик Росії доповнили папські фантазії про «двоюрідне братерство українців і росіян»²⁷. При цьому, перебуваючи, очевидно, в полоні історичних ілюзій та не розуміючи до кінця екзистенційний характер російсько-української війни, понтифік залишався переконаним у можливості ухвалення Росією й Україною «справедливого братерського миру» шляхом діалогу. Подібне ідеологічне підґрунтя вбачається у тлумаченні смерті російської пропагандистки Д. Дугіної, котра згоріла у власній автівці після того, як під нею спрацював вибуховий пристрій — Франциск назвав її «невинною жертвою війни»²⁸. Дійові особи організованих Ватиканом великодніх святкувань 2022—2023 рр., а йдеться про двох дівчат, а потім двох хлопчиків, які несли хрест на площі Св. Петра, нічим не символізували жертву та агресора²⁹. Керуючись, очевидно, власною тезою «війна — це завжди поразка», папа проголосив гасло про «відвагу білого прапора», фактично запропонувавши українцям визнати поразку й розпочати переговори. Водночас Франциск закликав світову християнську громадськість пам'ятати про «стражденну, мученицьку Україну»³⁰. Нерозуміння з боку української громадськості викликав виступ очільника католицької церкви проти заборони в Україні релігійних організацій, пов'язаних із Росією (серпень 2024 р., йшлося передусім про УПЦ Московського патріархату, яка брала дієву участь у поширенні ідеології «російського світу»)³¹. На цьому тлі безперечно конструктивними були заклики та дії понтифіка, зосереджені на поверненні додому вивезених у РФ українських дітей і військовополо-

²⁴ Папа Франциск закликав до переговорів про мир в Україні. Про «білий прапор» не говорив. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-papa-francysk-myt-v-ukrajini/32870538.html>

²⁵ Лебідь Н. Ватиканський шпигат. Війна в Україні: слова і діла Папи Римського. URL: <https://glavcom.ua/world/world-politics/vatikanskij-shpahat-vijna-v-ukrajini-slova-i-dila-papi-rimskoho-1025226.html>

²⁶ Там само.

²⁷ «Українці і росіяни двоюрідні брати». Нова скандальна заява Папи Римського про війну. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cdr032yj18mo>

²⁸ Папа Римський у День Незалежності назвав Дугіну «невинною жертвою війни». В Україні відповіли. URL: <https://suspilne.media/274575-papa-rimskij-u-den-nezaleznosti-nazvav-duginu-nevinnou-zertvou-vijni-v-ukraini-vidpovili/>

²⁹ Див. прим. 25.

³⁰ Папа Римський закликав світ «не забувати про Україну, яка страждає через війну». URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-papa-rumsky-vijna-ukrayina-zayava/32914563.html>

³¹ Церкви не слід чіпати — Папа Римський про заборону Російської церкви в Україні. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/cx2y7zgd0zjo>

них. «З огляду на біль війни це для мене великий крок», — зазначав він [21]. Загалом наведені тези з виступів Франциска підтверджують як безальтернативне засудження ним війни, так і цілеспрямоване прагнення уникати тлумачення її характеру та персоніфікацій.

* * *

З'ясовано, що від середини XIX ст. й до сьогодення зовнішньополітична концепція Ватикану щодо війни зазнала суттєвої трансформації. Рівні причетності Святого престолу до запобігання чи врегулювання воєнних конфліктів не мали чіткого алгоритму і включали на різних етапах політику засудження воєн, вербального співчуття їх жертвам, а пізніше дієву безпосередню участь гуманітарними засобами, дипломатичний тиск, посередництво в мирних переговорах. При цьому Ватикан, визнаючи право на законну оборону, залишав за собою дипломатичне поле для прямого впливу на агресора. Під час війни у взаєминах між Ватиканом і Російською православною церквою проявилася тенденція посилення войовничості з боку Московського патріархату. Навіть у питанні зближення церков, тобто у справі реалізації екуменічної ідеології, РПЦ утвердилася на позиціях «церковного імперіалізму», прагнучи поширити ідеологію «російського світу» на всьому пострадянському просторі. В основі моделі ставлення Ватикану до збройних конфліктів і, зокрема, до російсько-української війни закладене прагнення діяти в руслі посередництва й миротворчості. Для папи Франциска, який поєднував у своїй особі церковну та державну владу, вочевидь було характерне релігійно-політичне світобачення, складники котрого закономірно перебували у стані єдності й суперечності: релігійний намагався встановити рамки для прагматично-політичного, останній натомість був націлений на обмеження догматичного, який стримував свободу політичної творчості. Таке поєднання форм свідомості частково пояснює, на наш погляд, причину певної незавершеності дієвої рефлексії понтифіка на поточну війну як суперечливе соціальне явище.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ / REFERENCES

1. Napolitano, M. La Santa Sede e il problema della neutralità. L'Italia neutrale 1914—1915, Roma, 2016. 439-453 [in Italian].
2. Spadaro, A. Sette “quadri” sull’invasione dell’Ucraina: Il mondo non è una scacchiera. *La Civiltà Cattolica*. 2022. URL: <https://www.laciviltacattolica.it/articolo/sette-quadri-sull-invasione-dellucraina/> (дата звернення: 12.01.2025) [in Italian].
3. Ilin, V. *Filosofiya*. V 2 t. T. 1. Rostov n/D, 2006 [in Russian].
[Ильин В. *Философия*. В 2 т. Т. 1. Ростов-на-Дону, 2006. 832 с.].
4. Shchipkov, A. *Diskurs ortodoksii: Opisanie idejnogo prostranstva sovremennogo russkogo pravoslaviya*. Moscow, 2021 [in Russian].
[Шипков А. *Дискурс ортодоксии: Описание идейного пространства современного русского православия*. Москва: Изда-во Московской патриархии Русской православной церкви, 2021. 464 с.].
5. Shebalin, D. & Shebalina, K. *Publichnaya diplomatiya Svyatogo prestola. Publichnaya diplomatiya: Teoriya i praktika*. Moscow, 2017. 217-237 [in Russian].

- [Шебалін Д., Шебаліна К. Публичная дипломатия Святого престола. *Публичная дипломатия: Теория и практика*. Москва, 2017. С. 217—237].
6. Vaigel, D. Ignoruvaty ideolohiiu "russkoho mira" — tse nebezpechna durist, shcho nese zah-rozu svitovi. *Credo*. 11.04.2024. URL: <https://credo.pro/2024/04/365189> [in Ukrainian]. [Вайгель Д. Ігнорувати ідеологію «руського міра» — це небезпечна дурість, що несе загрозу світові. *Credo*. 11.04.2024. URL: <https://credo.pro/2024/04/365189> (дата звернення: 12.01.2025)].
 7. Byrnes, T. Sovereignty, Supranationalism, and Soft Power: The Holy See in International Relations. *The Review of Faith & International Affairs*. 2017. DOI: <https://doi.org/10.1080/15570274.2017.1392140> (дата звернення: 18.01.2025).
 8. Baloh, P. Vatykan, vytoky skhidnoi polityky ta viina v Ukraini. *Istorychna pravda*. 16.06.2022. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/06/16/161451/> [in Ukrainian]. [Балог П. Ватикан, витоки східної політики та війна в Україні. *Історична правда*. 16.06.2022. URL: <https://www.istpravda.com.ua/articles/2022/06/16/161451/> (дата звернення: 18.01.2025)].
 9. Svereda, Z. Ukraina ta Vatykan: spilno do peremohy. *Ukrinform*. 24.04.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3856252-ukraina-ta-vatikan-spilno-do-pere-mogi.html> [in Ukrainian]. [Сверєда З. Україна та Ватикан: спільно до перемоги. *Укрінформ*. 24.04.2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3856252-ukraina-ta-vatikan-spilno-do-pere-mogi.html> (дата звернення: 15.01.2025)].
 10. Topchii, O. Papa Rymskyi: patriarch Kyrylo z kartoiu v rukakh 20 khvylyn vypravdovuvav meni viinu. *UNIAN*. 03.05.2022. URL: <https://www.unian.ua/world/papa-rim-skiy-patriarh-kirilo-z-kartoyu-v-rukah-20-hvilin-vipravdovuvav-meni-viynu-novini-svit-u-11810976.html> [in Ukrainian]. [Топчій О. Папа Римський: патріарх Кирило з картою в руках 20 хвилин виправдовував мені війну. *УНІАН*. 03.05.2022. URL: <https://www.unian.ua/world/papa-rim-skiy-patriarh-kirilo-z-kartoyu-v-rukah-20-hvilin-vipravdovuvav-meni-viynu-novini-svit-u-11810976.html> (дата звернення: 15.01.2025)].
 11. Karsavin, L. Katolichestvo. Petrograd, 1918 [in Russian]. [Карсавин Л. Католичество. Петроград, 1918].
 12. Platon. Dialogi. Saint Petersburg, 2021 [in Russian]. [Платон. Диалоги. Санкт-Петербург, 2021].
 13. Nadтока, Н., Tarnavskiy, I. & Horpynchenko, I. "Polske pytannia" i Rymo-katolytska tserkva na ukrainskykh zemliakh u skladі Rosiiskoi imperii (1864—1914). *Storinky istorii*. 2021. 53: 78-94. DOI: <https://doi.org/10.20535/2307-5244.53.2021.248455> [in Ukrainian]. [Надтока Г., Тарнавський І., Горпинченко І. «Польське питання» і Римо-католицька церква на українських землях у складі Російської імперії (1864—1914). *Сторінки історії*. Вип. 53. Київ, 2021. С. 78—94].
 14. Bystrytska, E. Rosiia u Skhidnii politytsi Vatykanu: proekt papu Leva XIII. *Ukrainske re-libiieznastvo*. 2008. 45: 39-52 [in Ukrainian]. [Бистрицька Е. Росія у Східній політиці Ватикану: проєкт папи Лева XIII. *Українське релігієзнавство*. Вип. 45. Київ, 2008. С. 39—52].
 15. Hentosh, L. Dyplomatychni kontakty Ukrainiskoi Narodnoi Respubliki z Apostolskoii stol-ytsei u 1919—1921 rr. u konteksti skhidnoi polityky Rymskoi kurii. *Ukraina moderna*. 1999. 4-5: 163-186 [in Ukrainian]. [Гентош Л. Дипломатичні контакти Української Народної Республіки з Апостольською столицею в 1919—1921 рр. у контексті східної політики Римської курії. *Україна модерна*. Ч. 4-5. Київ, 1999. С. 163—186].

16. Sabol, S. Myr i viina ta Vatykan. New York, 1951 [in Ukrainian].
[Сабо С. Мир і війна та Ватикан. Нью-Йорк, 1951. 34 с.].
17. Danyliuk, I. Dyplomatiiia Sviatoho prestolu (Vatykanu) u vyrishenni Karybskoi kryzy. *Amerykanska istoriia ta polityka*. 2018. 5: 153-163 [in Ukrainian].
[Данилюк І. Дипломатія Святого престолу (Ватикану) у вирішенні Карибської кризи. *Американська історія та політика*. Вип. 5. Київ, 2018. С. 153—163].
18. Erman, H. Chomu papa Frantsysk robyt superechlyvi zaiavy pro viinu Rosii proty Ukrainy. *BBS News Україна*. 01.10.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c88eqvlgjqo> [in Ukrainian].
[Ерман Г. Чому папа Франциск робить суперечливі заяви про війну Росії проти України. *BBC News Україна*. 01.10.2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c88eqvlgjqo> (дата звернення: 15.01.2025)].
19. Vaigel, D. Pro Ukrainu, spravedlyvu viinu i nebezpechnu pastku moralnoi symetrii. *Credo*. 10.08.2023. URL: <https://credo.pro/2023/08/354092> [in Ukrainian].
[Вайгель Д. Про Україну, справедливу війну і небезпечну пастку моральної симетрії. *Credo*. 10.08.2023. URL: <https://credo.pro/2023/08/354092> (дата звернення: 12.02.2025)].
20. Bulgakov, S. Pravoslavie: Ocherki ucheniya pravoslavnoj tserkvi. Kiev, 1991 [in Russian].
[Булгаков С. Православие: Очерки учения православной церкви. Киев: Лыбедь, 1991].
21. Kudryk, N. Khto dyktuie zovnishniu polityku Vatykanu? *Radio Svoboda*. 07.08.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/khto-dyktuye-zovnishnyu-polityku-vatykanu/32537902.html> [in Ukrainian].
[Кудрик Н. Хто диктує зовнішню політику Ватикану? *Радіо Свобода*. 07.08.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/khto-dyktuye-zovnishnyu-polityku-vatykanu/32537902.html> (дата звернення: 12.01.2025)].

Надійшла / Received 29.05.2025

Hennadii NADTOKA

Doctor of Historical Sciences (Dr. Hab. in History), Professor,
Professor at the Department of the World History,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Kyiv, Ukraine)
h.nadtoka@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6479-5469>

Inna HORPYNCHENKO

Candidate of Historical Sciences (Ph. D. in History),
Docent at the Department of the World History,
Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University (Kyiv, Ukraine)
i.horpynchenko@kubg.edu.ua
<https://orcid.org/0000-0002-5501-1669>

VATICAN'S STANCE ON THE RUSSO-UKRAINIAN WAR: HISTORICAL BACKGROUND AND CONTEMPORARY SITUATION

The purpose is to clarify the essence and historically conditioned continuity of Vatican policy regarding the Russo-Ukrainian war, based on a comprehensive analysis of sources and literature. **Methodological framework.** The authors apply the concept of methodological synthesis, which entails the logical integration of the instrumental achievements of well-known scientific schools. In particular, the study employs civilizational, anthropological, and mental approaches, as well as general scientific and historical methods. **The scientific novelty** lies in the initial holistic representation of the Vatican's position on the Russo-Ukrainian war. Additionally, a historical

exploration of the Roman Popes' political responses to wars during the era of modernization has contributed to the reconstruction of their stance on conflict. **Conclusions.** In the context of historical, historiographical, and political science methodologies, the article presents the evolution of the Vatican's means of influencing wars in general, and the Russo-Ukrainian war (from 2014) in particular. It is clarified that the Vatican's foreign policy concept in the context of war has undergone significant transformation throughout the modern era — from the mid-19th century to the present day. The levels of the Vatican's involvement in the prevention or resolution of military conflicts included, at various stages, policies of condemning wars, expressing verbal sympathy (empathy) for the victims of war, and later, active direct participation in conflicts through humanitarian efforts, as well as diplomatic pressure and mediation in peace negotiations. At the same time, the Vatican avoided identifying the nature of the war and refrained from directly recognizing or condemning the aggressor state, thereby maintaining diplomatic space for exerting actual influence on the instigator of the war. A key part of the presented material is the characterization of the Vatican's relationships with the Russian Orthodox Church, the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, and the Orthodox Church of Ukraine. In particular, the interaction between the Russian Orthodox Church and the Russian state apparatus is analyzed in the context of their combined efforts to implement a hybrid method of aggression against Ukraine. Describing the policy of Pope Francis regarding the war, the article notes the significant arsenal of means he has employed to influence the war, while adhering to the Vatican's modern historical tradition of recognizing national liberation wars as just. Among the historical lessons of Vatican policy on war, the unacceptability of any attempts to avoid identifying the aggressor and the refusal to clarify the geopolitical causes of the war are highlighted.

Keywords: *Russia's war against Ukraine, Vatican, Roman Catholic Church, Moscow Patriarchate, Orthodox Church of Ukraine, diplomacy, humanitarian actions.*